

מחיית עמלק כיום

הרב צדוק אליאס

בשבת זכור אנחנו קוראים את פרשת מחיית עמלק, שהיא מצוות עשה מדאורייתא לרוב השיטות. יש לדעת שהמגמה בקריאת הפרשה הזו היא לעורר את הלב לזכור למחות את עמלק, ולא רק לחשוב על כך בהרהור בעלמא, אלא ממש לצפות ולהתאוות לכך שיימחה הרע מן העולם, ויחזור העולם להיות נאה וקדוש כמו שברא אותו הקב"ה. אחד הדברים המקשים על כוונה זו היא העובדה שכיום אין לנו עמלק ברור ומסומן, שנוכל להצביע עליו ולומר - מתי יבוא היום שהוא יימחה מן העולם. התגלגלו הדברים כך שאין בעולם אומה שידועה לנו כעמלק, ועלינו להסתפק במה שאמרו לנו חכמים, שכל השונא את ישראל ורוצה ברעתם הוא בבחינת עמלק (ראה איש האמונה לגרי"ד סולובייצ'יק, עמ' 102 בהערה, וראה גם שו"ת מלומדי מלחמה סימן ג).

אמנם הגדרה זו אינה ברורה דיה. כיום אפשר לומר שרוב העולם שונא את ישראל, וזה כולל את העולם המוסלמי והעולם הנוצרי, האם - לאור זאת - כולם עמלק? מסתבר שלא. אלא הכוונה היא לגרעין קשה של שונאי ישראל שמתסיס מאוד כנגד ישראל, אשר מרוכז בקבוצות המעורבות בתוך הקהילה הבינלאומית, שלמרבה הצער אין לנו אחיזה מוגדרת בהם, ואיננו יודעים מי הם בדיוק אותם אנשים.

דבר זה גורם לנו גם לתחושה שמחיית עמלק היא מהדברים השייכים לעבר ולעתיד, אך לא להווה. אך בוודאי שאין זה כך, אלא גם כיום עמלק קיים בעולם, אע"פ שאין אנחנו יודעים לסמן אותו במדויק, ומצוות מחיית עמלק תקפה ועומדת גם כיום, אע"פ שאין לנו אפשרות לקיימה במובנה הרגיל. וכאן יש מקום לשאול: מה המשמעות של המצב החריג הזה, שכיום אין עמלק מסומן בעולם? וכן יש להבין: איך בפועל אפשר יהיה למחות אותו, אם אין יודעים מי הוא בדיוק?

דבורה אמרה בנבואתה (שופטים ה, יד): "מִנֵּי אַפְרַיִם שְׁרָשָׁם בַּעֲמֶלֶק אַחֲרֵיךָ בְּנִימִין בַּעֲמִמִּיךָ", ודרשו חכמים (פסיקתא סימן יג) שהראשון שנלחם בעמלק היה מבני אפרים, והכוונה היא ליהושע בן נון שהוא משבט אפרים, ואחריו יעמוד מלך מבנימין שיילחם בהם, והכוונה לשאול המלך (אמנם הוא לא עשה את שליחותו כראוי, ועמד מרדכי אחריו שגם הוא משבט בנימין והכה בעמלק). ודרשו חכמים עוד שם: "מני אפרים" - שאפרים הוא הממונה להלחם בעמלק, וגם לעתיד לבא יעמוד משיח בן אפרים וילחם בעמלק. יש לבאר, מדוע דווקא אפרים נבחר להלחם בעמלק יותר מכל השבטים?

בפרשת מלחמת עמלק נאמר (שמות יז, יג): "ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב". פשט הפסוק הוא שיהושע הכה אותם, או - כמו שאמר רש"י על פי חז"ל - שהכה את ראשי גיבוריו על פי הדיבור. אמנם בתנחומא (בובר, יתרו אות ד) איתא, שפרוש הפסוק הוא שיהושע הטיל עליהם גורלות, שכן ארבעה שמות יש לו: גורל, פור, חבל וחולש. וכן אמרו במשנה שבת (קמח:): מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן, ובלבד שלא יתכוון לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה, ומטילין **חלשים** על הקדשים. דהיינו שהכהנים העובדים בבית המקדש בשבת ומקבלים קדשים כדי לאוכלם, היו מטילים גורלות עליהם כדי לדעת מי יזכה בהם. יש לשאול, מה שייך להטיל גורלות במלחמת עמלק?

הנה גם בזהר (שמות טו) הובא פירוש זה, שנאמר "ויחלוש יהושע את עמלק", 'הכה' לא נאמר אלא 'ויחלוש', כמו 'חולש על הגויים' (ישעיה יד, ז), שעניינו מטיל גורל על הגויים (ע"ש). ומבואר שם בזהר שעמלק בא להלחם עם ישראל יחד עם עמים רבים, שכן כולם פחדו מישראל פחד מוות, כמו שכתוב "שמעו עמים ירגזון" (שמות טו, יד), אך עמלק שהיה לבו סתום מכל קשר אל ה' לא פחד כלל, אלא אדרבא הסית את כל העמים נגד ישראל, ולקח את כולם איתו למלחמה על ישראל. משום כך אמר הזהר שם שבמלחמה נגדו הטיל עליהם יהושע גורל, כדי להבחין מי עמלק ומי אינו עמלק (בתנחומא שם נרמז עניין זה, שבאו עמים אתו להלחם עם ישראל, שנאמר "ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו").

מעולם היה עמלק מתחפש ונבלע בין העמים. תמיד היה עם קטן בשולי האומות, ומשום כך היה נבלע בתוכם, אע"פ שבאופן פנימי שמר על צביונו הפרטי. במלחמה השנייה של ישראל עמו נאמר (במדבר כא, א) "וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים, וילחם בישראל וישב ממנו שבי", ואמרו חכמים שעמלק היה, שכן כתיב (שם יג, כט) "עמלק יושב בארץ הנגב", אלא שהתחפש והחליף את

לשונו לדבר בלשון כנען כדי שישאל לא יהוה אותו. ראו אותו ישראל שלבוש כעמלק ומדבר בלשון כנען, ולכן התפללו לפני ה' בלשון "אם נתון תתן את העם הזה בידיו" (שם ב), בלי להגדיר אותו כעם זה או אחר (כנזכר ברש"י שם על פי מדרש רבה במדבר יט, כ).

גם בזמן דוד המלך בא עמלק מעורב ובלול בתוך העמים ומתנכר להיות כמותם, שכן כתיב במלחמת דוד עם אדום - "ויהי בהיות דוד את אדום... כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום" (מלכים א' יא, טו), ואמרו חכמים שהכוונה כאן לעמלק, וטעה יואב וחשב שהתורה צוותה להכרית כל זכר בעמלק ולא את זכר עמלק (בבא בתרא כא.). גם כאן אין עמלק מופיע בשמו שלו אלא בשם אדום, שכן באותו זמן הוא היה שם ואימץ לעצמו את שם אנשי המקום.

וכן גם בזמן יהושפט אנחנו מוצאים את עמלק מעורב ומחופש בין העמים, והפעם הוא מופיע במקום אחר, שכן כתיב "ויהי אחרי כן באו בני מואב ובני עמון ועמהם מהעמונים על יהושפט למלחמה, ויבואו ויגידו ליהושפט לאמר, בא עליך המון רב מעבר לים מארם, והנם בחצצון תמר היא עין גדי" (דברי הימים ב' כ, א). מי הם העמונים הנזכרים כאן בפסוק? הרי כבר נאמר לפני כן שבאו בני עמון על ישראל! ביאר רש"י שם - "זה עמלק, ולמה נקראו עמונים? לפי ששינה כסותו ולשונו כעמונים, ונתערבו בהם ובא להילחם בישראל. וכן מוכח למטה בעניין יובעת החלו ברינה ותהילה נתן ה' מארבים על בני עמון ומואב והר שעיר הבאים ליהודה וינגפו" (שם כב.). עמלק כאן בא בלבוש של בני עמון, כאילו גם הוא מהעמונים, אך באמת הוא מבני שעיר, כפי שהעיד עליו הכתוב אחר כך.

אך לא רק עמלק היה מחופש אלא גם עשו סבו היה מתחפש כל חייו, בהיותו לובש את בגדי החמורות של אדם הראשון, ובא לפני אביו כאיש אשר עושה צדקה ומשפט כל ימיו ודעת א-להים יחפוץ, ולכן עונשו היה מדה כנגד מדה, שיעקב אחיו יתחפש תחתיו ויטול את הברכות במקומו. אך לא רק עשו היה מתחפש, אלא גם שורשו בשמיים, המלאך המכה על ראשו ואומר לו - גדל ברשעך! גם הוא התחפש בדמות של תלמיד חכם ובא להילחם עם יעקב אבינו (חולין צא.). ולא זו בלבד, אלא שתמיד הוא מתחפש ומתנכר, ובא בתוך דעתם של בני אדם ולחש להם דבר באוזנם, והם שואלים אותו - מי אתה, הלנו אתה או לצרינו? הגידה נא שמך! והוא עונה להם - למה זה תשאלו לשמי?

אין זה פשוט לזהות את עמלק, הוא עשו אבי אדום, שכן הוא אחיו התאום של יעקב - אותה קומה, אותו מראה, אותו פרצוף פנים. כדי לזהות אותו בשביל

למחותו, אין ברירה אלא להטיל עליו גורלות, ממש כמו שני השעירים של יום הכיפורים, אשר הגורל הוא המבחין בין השעיר לה' לבין השעיר לעזאזל. שכן אין זה פשוט כלל לעקור את הרע אשר בקרבנו פנימה, במקום נעלם שעין אדם אינה יכולה לזהות ולהבחין שם בין שורש טוב לשורש רע, ואין לכך עצה כי אם על ידי גורל שמטילים עליו, "בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו" (משלי טז, ג).

כדי למחות את עמלק צריך לזהות אותו היטב, ולכך צריך סייעתא דשמיא מיוחדת להבחין בין הטוב לבין הרע המסתתר והמתחפש. לכך צריך את הפור של כיפור ושל פורים, אך צריך לכך גם אנשים מיוחדים כאפרים, שהיה מיוחד במה שהיה עניו וממעיט את עצמו. אבל מנשה הבכור היה נכנס ויוצא עם אביו בעסקיו (פסיקתא פרשה ג). לכן משיח בן יוסף עומד דווקא מזרע אפרים, כדי להבחין ברע ולהפרידו מן הטוב על מנת למחותו.

נמצאנו למדים, שכיום איננו נמצאים במצב חריג, שעמלק נעלם מן העיניים ונבלע בין האומות - אדרבא, זה המצב הטבעי ביותר שלו, שהוא מתחפש ומתנכר ומתחבא בתוך העמים, עד כדי כך שהוא בעצמו אינו יודע מי הוא באמת. באופן הזה, הבירור שיעשה בעזה"י יהיה בירור עמוק ביותר, להבחין בעומק הרע במקום הכי נמוך שהוא יכול להיות, ומתוך כך הטהרה ממנו תהיה גדולה ביותר, כפי הראוי להיות בזמן שיהיה ה' אחד ושמו אחד.